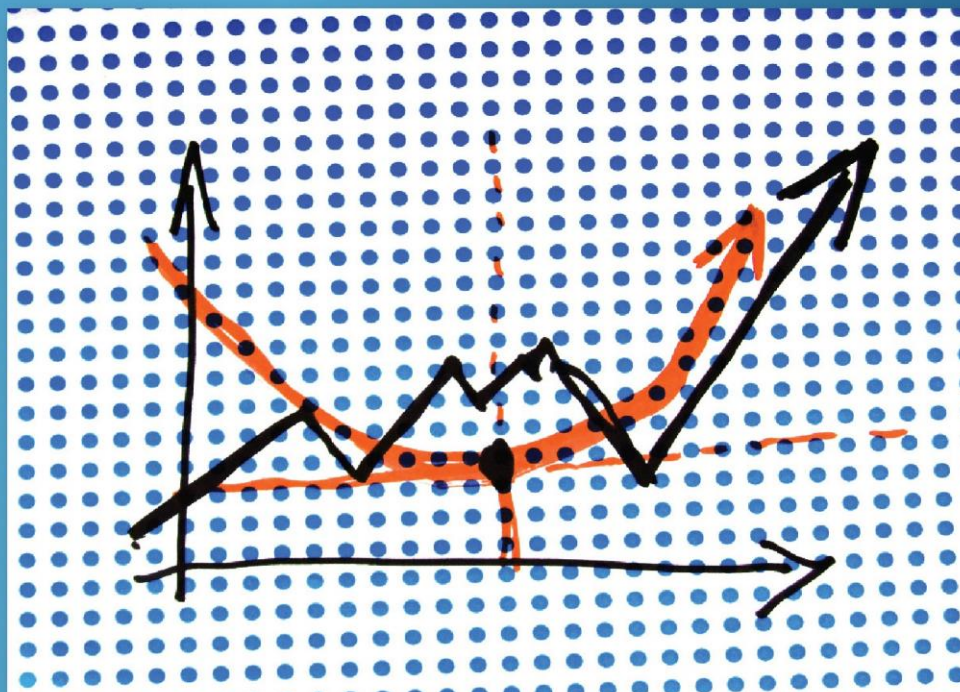

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2018 YEARBOOK

ГОДИНА 10

VOLUME XVI

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2018**

YEARBOOK

ГОДИНА 10

VOLUME XVI

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Трајко Мицески

Издавачки совет Prof. Risto Fotov, Ph.D

Проф. д-р Блажо Боев Prof. Krume Nikoloski, Ph.D

Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева Prof. Elenica Sofijanova, Ph.D

Проф. д-р Трајко Мицески Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D

Проф. д-р Ристо Фотов Blagica Koleva,

Проф. д-р Круме Николоски Ph.D Ljupco

Проф. д-р Еленица Софијанова Davcev, Ph.D

Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски

Доц. д-р Благица Колева

Доц. д-р Љупчо Давчев

Editorial staff

Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Prof. Risto Fotov, Ph.D

Prof. Krume Nikoloski, Ph.D

Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Редакциски одбор

Проф. д-р Трајко Мицески

Проф. д-р Ристо Фотов

Проф. д-р Круме Николоски

Проф. д-р Ристе Темјановски

Managing & Editor in

chief Prof. Trajko

Miceski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Трајко Мицески

Language editor

Vangelija Cavkova

(Macedonian)

Јазично уредување

Вангелија Цавкова

(македонски јазик)

Technical editor

Slave

Техничко уредување

Славе Димитров

Благој Михов

Dimitrov

Blagoj

Mihov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Економски факултет бул „Крсте

Мисирков“ бб п.фах 201, 2000 Штип,

Македонија

Prof. Blazo Boev, Ph.D

Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D

Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Address of editorial office

Goce Delcev University

Faculty of Economics

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, R of Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

Проф. д-р Трајко Мицески, Лилјана Катранџиева УЛОГАТА НА МЕНАЏМЕНТОТ ЗА ОБУКА И РАЗВОЈ НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ, КАКО НЕОПХОДНОСТ ЗА УСПЕХ, ВО СОВРЕМЕНОТО РАБОТЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКИТЕ СУБЈЕКТИ СО ФОКУС НА БАНКАРСКИОТ СЕКТОР7	
Љупка Николовска, Проф. д-р Трајко Мицески ЛИДЕРОТ КАКО ПРИМЕР НА ОДНЕСУВАЊЕ И КРЕИРАЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА25	
Надежда Божинова, Проф. д-р Трајко Мицески УЛОГАТА НА МЕНАЏМЕНТОТ НА ЗНАЕЊЕ ВО СТРАТЕГИСКОТО ПЛАНИРАЊЕ И ОДЛУЧУВАЊЕ ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ49	
Наташа Ицева, Проф. д-р Трајко Мицески ОСОЗНАВАЊЕ И УПРАВУВАЊЕ СО ПРЕЧКИТЕ ВО ДЕЛОВНАТА КОМУНИКАЦИЈА65	
Проф. д-р Круме Николоски, Доц. д-р Влатко Пачешкоски СИНТЕЗА НА НОВАТА ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЕКОНОМИЈА: ПРЕГЛЕД НА НЕКОИ ВИДУВАЊА ОД ТВОРЕШТВОТО НА ДАГЛАС НОРТ85	
Проф. д-р Круме Николоски, Доц. д-р Влатко Пачешкоски ЕКОНОМИЈА И БИЗНИС: ОДНОСИ, КОНФЛИКТИ И АКТИВНОСТИ89	
Жупан Мартиновски, Проф. д-р Круме Николоски МАРКЕТИНГОТ НА СОЦИЈАЛНИТЕ МЕДИУМИ КАКО КОМПЛЕМЕНТАРНА АКТИВНОСТ ОД МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈА93	
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Доц. д-р Благица Колева УПРАВУВАЊЕ СО ГОТОВИНСКИТЕ ТЕКОВИ НА КОМПАНИЈАТА101	
Ана Тодосиевска, Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска ПРИМЕНА НА ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА ВО ОЦЕНКА НА КРЕДИТНАТА СПОСОБНОСТ НА КОМПАНИИТЕ111	

УДК: 005.75:303.725.3

УДК: 330.83

СИНТЕЗА НА НОВАТА ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЕКОНОМИЈА: ПРЕГЛЕД НА НЕКОИ ВИДУВАЊА ОД ТВОРЕШТВОТО НА ДАГЛАС НОРТ

Круме Николоски¹, Влатко Пачешкоски²¹ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип krume.nikoloski@ugd.edu.mk² Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Апстракт

Неоинституционализмот и новата институционална економија (НИЕ) егзистирала како алтернатива на новата класична и новата кејнзијанска економија коишто ги прифаќале нивните тврдења и теории. Во пишувањето на овој труд се користени историски и теоретски методи. Во темата на истражувањата се вклучени институциите, организациите и институционалната структура, односно ќе стане збор за Теоријата на институционалните промени. Имено, целта на овој труд е да направи преглед на синтезата на новата институционална економија со акцент на клучните видувања на Даглас Норт.

Клучни зборови: институции, организации, институционална структура, институционална економија, капитал, труд.

SYNTHESIS OF THE NEW INSTITUTIONAL ECONOMY: REVIEW OF SOME VISIONS OF DAGLAS NORTH CREATION

Krume Nikoloski¹, Vlatko Paceskoski²Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia krume.nikoloski@ugd.edu.mkFaculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Abstract

Neo-institutionalism and the new institutional economy (NIE) existed as an alternative to the new classical and new Keynesian economy that accepted their claims and theories. In this paper historical and theoretical methods are used. The research topic includes institutions, organizations and institutional structure, ie the theory of institutional changes will be discussed. Namely, the aim of this paper is to make an overview of the synthesis of the new institutional economy with an emphasis on the key views of Douglas North.

Kew words: institutions, organizations, institutional structure, institutional economy, capital, labor.

1. Вовед

Во фокусот на новата институционална економија (НИЕ) и предмет на истражување се институциите. Приврзаниците на оваа школа ги проучуваат основните политички, социјални и правни правила, во чии што рамки се случуваат процесите производство и размена. Во литературата на научната мисла, НИЕ може да се сретне и под називот трансакциона економија, се користи поради тоа што новата институционална економија ги изучува трансакциите, односно појавата и институционалните трошоците.

НИЕ се потпира на следниве главни тези: прво, односите меѓу економските субјекти во пазарната економија се регулирани и се преплетуваат со институционални механизми, кои се посложени од оние во моделите на потполна конкуренција; второ, општеството е под контрола на правен систем кој создава сопственички односи и на долг рок овозможува опстојување на монополски структури; трето, иако е произлезена од неокласичната (неолибералната) економија, НИЕ и се спротивставува (Стојков, 2008).

Во опфатот на НИЕ постојат неколку групи: синтеза на економија и економската историја (Даглас Норт), Коузова теорема, трансакциони трошоци (Р. Коуз, О. Вилијамсон), Економска теорија на правото на сопственост (А. Алчиан, Г. Демсец), договорни односи, економија на правото (Г. Бекер). Како што кажавме, предмет на истражување во овој труд е синтезата на новата институционална економија со акцент на клучните видувања на Даглас Норт.

1.1 Синтеза на новата институционална економија

Кон крајот на XX век Норт ја истражува проблематиката на институциите и нивните правила, настојувајќи да го објасни закономерниот развој на човековата цивилизација. Тој настојува да докаже

зошто некои институции настануваат и опстојуваат подолго време, додека други се трансформираат релативно брзо или се заменуваат со нови институции. Според Норт (1990), институциите се „правила на играта“ во општеството и општествениот систем. Со нив се воспоставуваат општествени ограничувања кои ги формираат интеракциите меѓу луѓето, а исто така ги намалуваат неизвесностите и обезбедуваат правила за секојдневниот живот. Тој разликува две групи правила на играта: Прво, неформални правила (ограничувања) во кои ги вклучува напишаните општествени правила, конвенциите и самонаметнатите правила на однесување. Поконкретно кажано, тука ги вклучува: културата, традицијата, обичаите и социјалните услови. Неформалните ограничувања потекнуваат од културата, а погоча се пренесуваат од генерација на генерација со знаење и имитација на знаење. Станува збор за меѓународни конвенции кои ги решаваат секојдневните општествени и социјални проблеми. Овие проблеми се креираат спонтано, односно како резултат на дејството и интеракцијата во меѓучовечките односи, а иситите ги следат сопствените интереси. И Второ, формални правила, односно станува збор за ограничувањата коишто се утврдени со устав, закони, административни акти или договори. Тие настануваат со поддршка на државата. Со нив се дефинира хиерархиската структура на општеството или основната структура за донесување одлуки. Имено, со економските формални правила во прв ред се дефинираат сопственичките права, додека со договорите се утврдуваат одредби за конкретна размена. Трето, Норт зборува и за спроведувањето на правилата. Тој разликува три вида: од страна на првиот учесник (самонаметнати правила на однесување), од страна на друг учесник (реципроцитет) и/или од трета страна (општествени санкции или присилба која ја спроведува државата).

Во конкретниот случај, важно е да се потенцира дека Норт инсистира да се прави разлика меѓу институции и организации. Како што веќе истакнавме, според Норт институциите се изедначуваат со „правилата на играта“ во општеството и општественото окружување, додека за организациите смета дека се „учесници во играта“. А организациите претставуваат групи на интереси составени од поединци со заеднички цели, создадени како резултат на избор од алтернативи на дадени можности во рамките на постојните ограничувања. Исто така, организациите ги дели на политички (политички партии, парламент, локална влада и регулаторни агенции), економски (претпријатија, синдикати, дуќани), општествени (цркви, клубови...) и на крај образовни институции (школи, факултети и универзитети). Според него, институциите можат да имаат влијание на организациите во една земја. Но, исто така, и организациите можат да имаат или да влијаат на промената на формалните правила на играта. Ова значи дека постои меѓусебна интеракција на институциите и организациите во процесот на институционалните промени (Стојков, 2008). Значи, Норт (1995) организациите ги смета дека се „учесници во играта“ и тие се организации коишто имаат исти цели. Конкретно, нивна непосредна цел е да го максимизираат нивниот профит, да опстанат да функционираат како фирми во услови на ограничени ресурси и конкуренција.

Според Норт (1993), овие дефиниции опфаќаат пет предлози кои ги дефинираат суштинските карактеристики на институционалните промени:

- [1] Конкуренцијата е клучот за институционалните промени во континуираната интеракција на институциите и организациите во економскиот амбиент;
- [2] Конкуренцијата ги присилува организациите постојано да инвестираат во вештини и знаења за да можат да преживеат. Видовите на вештини и знаења кои поединците и нивните организации ги стекнуваат ќе ги обликуваат перцепциите за можностите, а со тоа и избори кои постепено ќе ги менуваат институциите;
- [3] Институционалната рамка ги диктира видовите на вештини и знаења за кои се смета дека имаат максимална плата;
- [4] Перцепциите се добиени од менталните конструкции на играчите;
- [5] Економиите на обемот, комплементарностите и мрежните екстерналии на институционалната матрица ги прават институционалните промени со големо мнозинство и зависни од патот.

Во продолжение, Норт докажува на примерот на Англија и Шпанија како институционалната рамка овозможува постигнување различни резултати. Имено, тој го анализираше и истражувал развојот на Шпанија и Англија во периодот од XV до XVIII век.

Во неговата анализа констатира дека во тоа време Шпанија имала негативно влијание од грабање (пљачкосување) на добра и услуги од Латинска Америка и нивен прилив во земјата. Норт истакнува дека било поисплатливо да се инвестира во Новиот Свет (Латинска Америка) отколку да се развиваат активности во Шпанија. А, сè додека имало прилив на добра по тој основ, во Шпанија имало висока потрошувачка. Со текот на времето се намалил приливот на добра и услуги и се засилил нападот на сопственичките права во Шпанија. Со други зборови, во државата егзистирало и ограбување во домашната економија. Секако дека овие услови се одразиле негативно на економскиот раст и развој. Затоа, Шпанија долго време била во фаза на стагниција (Стојков, 2008).

Во истото време, Англија не се потпрела на ограбување на Новиот Свет. Како влијателна држава се занимавала со следниве активности: ги развивала домашните институции, ги јакнела сопственичките права, ја респектирала поделбата на власта, и друго. А како резултат на овие активности и институционалните промени, Англија се развивала многу брзо (North, 1990 p.113).

Понатаму, Норт (1990) го разгледува и прашањето зошто институциите се менуваат и кои причини го предизвикуваат нивното менување. Според него, причините може да се групираат во две основни групи: прво, промените на структурата на релативните цени кои бараат луѓето да го преиспитаат своето однесување, и второ, промените во идеологијата, односно на моделот низ кој луѓето го преиспитуваат и осмислуваат светот кој се менува.

Во творештвото на Норт е објаснето и значењето на институциите во општеството. Имено, нивното значење го гледа во тоа што придонесуваат за заштита на сопственичките права со што се создава стимул за примена на нова технологија и користење на успешни начини на производство. Како сопственичко право го смета правото на поединецот на својот труд и своите добра и услуги кои ги поседува, односно право на употреба, приходи од употреба, исклучување други од употреба и размена. Потоа, Норт истакнува дека институциите ѝ овозможуваат на државата да стане значаен учесник во економијата и да се грижи за примена на правилата на економската игра, како и да санкционира престапи во негативна смисла. Учењето и значењето на институциите се состои и во тоа што придонесуваат за правилно однесување на субјектите во една земја или на пониско рамниште. Со еден збор кажано, институциите придонесуваат за економскиот раст и за благосостојбата на сите во една национална економија.

Норт му посветува посебно внимание и на економскиот раст. Тој се интересира, пред сè, за причините (изворите) на економскиот раст. Во тој контекст го истражува економскиот раст и развој на САД) и настојувал да го докаже напредокот на сообраќајот меѓу Северот, Југот и Западот на САД. Според него, Југот е производител на памук, Северот станал преработувачки и финансиски центар, а Западот се специјализирал за прехранбени производи и за производство на животински кожи. Врз основа на овој пример, ја тестира хипотезата дека регионалната специјализација овозможува побрз развој на целината (економијата на една земја). Имено, неговите истражувања ја потврдиле таа хипотеза на примерот на САД. Во исто време, Норт објаснува и зошто некои латинскоамерикански држави, кои речиси ги копирале Уставот и некои закони од САД, не постигнале економски резултати. Нивниот неуспех го објаснува со фактот што тие прифатиле напредни формални правила на играта, но ги примениле во непроменети неформални правила. Според него, во земји во кои се силно изразени егалитаризмот и комунитаризмот (недоволно развиени), тешко може да се спроведе успешна концепција за владеење на правото или конституционалните ограничувања на владата (Стојков, 2008).

Сега се поставува прашањето, како една економија може да биде ефикасна во услови на конкурентен пазар? Според Норт (1991, p. 98), формално правните економски ограничувања и сопственички права се определени, а се спроведуваат од страна на политичките институции. Потребно е воспоставување на сет економски правила на игра кошто ќе овозможат постигнување на одржлив економски раст. Норт (1991), заклучува дека централното прашање на економската историја и на економскиот развој, е дека треба да се води сметка за развојот на политичките и економските институции и секако да се креира економска средина којашто ќе поттикнува зголемување на продуктивноста.

Норт смета дека економскиот раст е потребен, но не е и доволен услов за развој на современата слобода. Според него, клучот на економскиот раст е аутпутот да расте побрзо од бројот на населението. Како фактори на раст ги наведува технологијата, човечкиот капитал и економските мерки. Норт смета дека тие се значајни фактори за порастот на продуктивноста и за економскиот раст, но не се и основни извори на економскиот раст. За да дојдат до израз, потребно е да се изградат соодветни институционални и организациони структури.

Од овие причини, Норт (1993) дава различни мислења и тврдења во поглед на институционалниот развој. Некои од нив се следниве:

[1] Трансферот на формалните политички и економски правила на успешните Западни пазарни економии во земјите на Третиот свет и во источноевропските економии не е доволен услов за добро функционирање на економијата, а исто така и приватизацијата не е доволен услов за решавање на слабите економски резултати;

[2] Политичките институции ќе бидат стабилни само ако се поддржани од страна на организации во чиј интерес е нивното одржување;

[3] За спроведување на успешни реформи треба да се променат и институциите и верувањата во системот, бидејќи менталните модели на учесниците се тие кои ќе ги обликуваат изборите;

[4] Развојот на нормите кои ќе ги поддржуваат и озаконуваат новите правила е долготраен процес, во отсуство на такви променети норми државното уредување ќе биде нестабилно;

[5] Долгорочниот економски развој има потреба за развој на владеење на правото и задржување на граѓански и политички слободи;

- [6] Неформалните ограничувања се неопходен услов за добро функционирање на економијата;
- [7] Клучен водач на политиката треба да биде адаптивната, а не алокативната ефикасност;
- [8] Не постои поголем предизвик од оној со кој се судира научникот од областа на општествените науки одошто е развојот на динамичната Теорија на општествените промени кои ќе пополнат многу празнини во досегашните анализи и ќе овозможат да се разбере адаптивната ефикасност.

Овие, наведените сугестии и пораки се драгоцени и за земјите во транзиција, кои настојуваат да се ослободат од едни, а да градат нови институции, кои би помогнале за постигнување побрз општественоекономски развој.

1. 2 Зклучок

Крајната оценка на Даглас Норт и неговото творештво би била дека таа претставува обид за градење на нова синтеза – поврзување на економијата со општествени и квантитативни дисциплини. За најголема заслуга на Норт се смета тоа што го свртел вниманието кон времето, кон нешто што ѝ недостасува на неокласичната (неолибералната) економија. НИЕ придонесе да се откријат некои од карактеристиките на економските промени во современиот свет, и даде одредени сугестии и насоки како да се лечат болните економии. Со тоа отвори дијалог со одделни алтернативи во економската и општествената мисла. Од аспект на економските мисли и економските теории, творештвото на Даглас Норт би го сместил меѓу еклектика и навестување на нова синтеза. Сето ова е поврзано со обидот за градење на Теорија на институции и институционални промени со чија помош се толкуваат економските резултати и се постигнува економски просперитет.

Користена литература:

1. North, Douglass C. (1981), *Structure and Change in Economic History*, New York, W.W.Norton, 1981;
2. North, Douglass C. (1990), *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge, UK;
3. North, Douglass C. (1991), "Institutions", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, (1), pp. 97-112; 4. North, Douglass C. (1993), *New Institutional Economics and Dvelopment*, Washington University, St. Louis, ([http://www.google.com/search?q=North%2C+Douglass+C%2C+New+Institutional+Economics+and+development%2C+Washington+University%2C+St.+Louis\).&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab](http://www.google.com/search?q=North%2C+Douglass+C%2C+New+Institutional+Economics+and+development%2C+Washington+University%2C+St.+Louis).&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab));
5. North, Douglass C. (1993), *Institutional Change: A Framework of Analysis*. In: S.-E. Sjostrand. *Institutional Change: Theory and Empirical Findings*. M. E. Sharpe, Armonk, NY, USA, pp. 35-46;
6. North, Douglass C. (1995), *Some Fundamental Puzzles in Economic History Development*, *Economic History*, No. 9509001, EconWPA, (<http://ideas.repec.org>);
7. North, Douglass C. (2005), *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton University Press, Princeton, NJ, USA.